

UO'K:821.111.09(73)-1

Gulmira KOMILOVA,

Toshkent Xalqaro oliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi, PhD

E-mail: g.komilova@tift.uz

Filologiya fanlari doktori, professor M.Jo 'rayeva taqrizi asosida

THE EXPRESSION OF CULTURAL IDENTITY THROUGH AESTHETIC DISRUPTION IN BILINGUAL SPEECH AND MEDIA TEXTS

Annotation

This article analyzes the phenomenon of bilingualism emerging in English-speaking regions and the resulting challenges related to the linguistic and ethnic identity of bilingual individuals. Special attention is given to those who are active users of English but belong to other ethnic groups or live in transcultural environments, focusing on their inner identity conflicts. The study explores the mechanisms of identity formation through the lenses of intercultural communication, linguocultural codes, and the dominant status of global English.

Key words: English bilingualism, intercultural identity, linguistic identity, ethnic selfhood, translingual individual, global status of English.

BILINGUAL NUTQDA VA MEDIYA MATNLARDA ESTETIK BUZILISH ORQALI MADANIY IDENTITY IFODASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz tilida so'zlashuvchi hududlarda shakllanayotgan bilingvalizm fenomeni va uning natijasida yuzaga keluvchi bilingval shaxsning til va etnik identifikatsiyasi muammolari tahlil qilinadi. E'tibor, asosan, ingliz tilida faol ishlovchi, ammo boshqa millatga mansub yoki transmadaniy muhitda yashovchi shaxslarning ichki identitet ziddiyatlariga qaratiladi. Tadqiqotda madaniyatlararo kommunikatsiya, lingvomadaniy kodlar, va global ingliz tilining dominant holati asosida identitetning shakllanish mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: inglizcha bilingvalizm, madaniyatlararo identitet, til identiteti, etnik o'zlik, translingval shaxs, ingliz tilining global maqomi.

ВЫРАЖЕНИЕ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЧЕРЕЗ ЭСТЕТИЧЕСКОЕ НАРУШЕНИЕ В БИЛИНГВАЛЬНОЙ РЕЧИ И МЕДИЙНЫХ ТЕКСТАХ

Аннотация

В статье анализируется феномен билингвизма, возникающего в англоязычных регионах, и связанные с ним проблемы лингвистической и этнической идентичности билингвальных индивидов. Особое внимание уделяется тем, кто активно использует английский язык, но принадлежит к другим этническим группам или живёт в транскультурной среде. Акцент сделан на внутренних конфликтах идентичности. В исследовании рассматриваются механизмы формирования идентичности сквозь призму межкультурной коммуникации, лингвокультурных кодов и доминирующего статуса английского языка как глобального средства общения.

Ключевые слова: англоязычный билингвизм, межкультурная идентичность, лингвистическая идентичность, этническое самосознание, транслингвальный индивид, глобальный статус английского языка.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayoni, migratsiya, transmilliy axborot oqimi va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi natijasida ko'ptillilik (multilingualism) inson ijtimoiy hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Xususan, bilingval shaxslar (ya'ni ikki va undan ortiq tilni faol qo'llovchi insonlar) zamonaviy kommunikatsion, madaniy va adabiy maydonning muhim subyektlariga aylangan. Bu jarayonda til faqat aloqa vositasi bo'lib qolmay, balki shaxsiy identitetni shakllantiruvchi asosiy madaniy va kognitiv mezon sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Ayniqsa, rus tilida ijod qiluvchi, biroq rus millatiga mansub bo'lmagan mualliflar faoliyatida kuzatiladigan rus-boshqa millat bilingvizmi o'ziga xos madaniyatlararo hodisa sifatida alohida ilmiy qiziqish uyg'otadi. Bu holat madaniyatshunoslik, psixolingvistika va sotsiologiya sohalarida nuqtai nazaridan ko'p qirrali tahlilni talab etadi. Til tanlovi, nutqdagi estetik buzilishlar, kod almashinuvi, va nutqiy strategiyalar orqali mualliflar madaniy o'zlik, etnik identitet va psixologik izlanishlarni ifoda etadilar. Zamonaviy

tilshunoslikda shakllangan antropotsentrik paradigma (M.M. Baxin, Yu.N. Karaulov, V.V. Vorobyevlar tomonidan asoslangan) bu jarayonni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Bu paradigmaning asosiy g'oyasi - til inson ongi, tafakkuri, ijtimoiy-madaniy tajribasi bilan uzviy bog'liq bo'lgan tizim ekanidir. Til bu yerda shunchaki axborot uzatish vositasi emas, balki insonning borliqdagi "uyidir", uning dunyoni qabul qilish, tafsir qilish va o'zini namoyon qilish shaklidir. Shuning uchun, bilingval mualliflarning til tanlovi va ularning matnlaridagi lingvopoetik strukturaviy o'zgarishlar aslida ichki madaniy holat va identitetning murakkab ifodasi sifatida qaratiladi.

Bunday yondashuv, ayniqsa, bilingval adabiyot va mediya matnlari tahlilida muhim ilmiy natijalarga olib keladi. Bilingval mualliflar tomonidan til chegaralarining buzilishi, kodlar almashinishi, va grammatik normaning buzilishi ko'pincha estetik buzilish (aesthetic disruption) shaklida namoyon bo'ladi. Bu hodisa esa shaxsning transmadaniy yoki ko'p qatlamli identitetini ochib berishga xizmat qiladi. Til va

identitet o'rtasidagi bu o'zaro ta'sir – hozirgi zamonaviy lingvistik va madaniy tadqiqotlar markazida turibdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bilingvalizm, ayniqsa ingliz tilida faol ijod qiluvchi, biroq boshqa etnik guruhlariga mansub shaxslar faoliyatida, nafaqat lingvistik balki madaniy identitet masalalarini ham ilgari suradi. F. Grosjean (2010) o'zining "Bilingual: Life and Reality" asarida bilingval shaxsning ikki madaniyat o'rtasidagi pozitsiyasini o'rganadi va ularning til tanlovi identitetni belgilovchi asosiy omil ekanligini ta'kidlaydi. J. Cummins (2000) esa til siyosati va maktabdagi bilingval bolalar misolida til va kuch munosabatlarini ko'rsatib beradi.

S. Canagarajah (2013) tomonidan ilgari surilgan translingval amaliyot nazariyasi esa hozirgi global muhitda tillar chegaralarining suyuqlashuvi, shaxslarning esa ko'p kodli identitet bilan yashashini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, L. Hutcheon (1988) va N. Huston (2002) asarlarida bilingval matnlar orqali madaniy izchillikning buzilishi estetik vosita sifatida ishlatilishi hamda bu vositaning ichki ziddiyatlarni ifodalashdagi o'rni yoritilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda komparativ va diskursiv-tahliliy metodlar asos sifatida tanlandi. Avvalo, bilingval ijodkorlarning matnlari (Samuel Beckett, Nancy Huston, Vladimir Nabokov) tanlab olinib, ularning ingliz va boshqa tillarda yozilgan parchalari o'zaro solishtirildi. Til o'zgarishi, kod almashinuvi, sintaktik buzilishlar, va semantik nomuvofiqliklar kuzatildi. Shuningdek, madaniy kodlar, milliy stereotiplar va til tanlovining etnik identitetga ta'siri diskursiv yondashuv orqali tahlil qilindi.

Matnlar lingvopoetik jihatdan ham tahlil qilinib, estetik buzilish (disruption) vositalari orqali qanday madaniy identitet ifoda topgani aniqlashga harakat qilindi. Shu bilan birga, ingliz tilining dominant maqomi va uning o'zga tillardagi ongga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida sotsiolingvistik fikrlar ham keltirildi.

Tahlil va natijalar. Bugungi globallashuv va migratsiya jarayonlari ta'sirida ko'ptillilik inson hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa ingliz tili global kommunikatsiya vositasi sifatida ko'plab madaniy muhitlarda ustun mavqega ega bo'lmoqda. Shu sababli, ingliz tilida faol ishlovchi, biroq boshqa etnik yoki milliy guruhlariga mansub shaxslar faoliyati doirasida paydo bo'ladigan bilingvalizm fenomeni til va madaniy identitet masalalarini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Bunday shaxslar ko'pincha o'z nutqida, jumladan adabiy va mediya matnlarida estetik buzilishlar orqali ichki ziddiyatlarini, madaniy o'zligini yoki transmadaniy pozitsiyasini ifodalaydi. Ushbu estetik buzilishlar – ya'ni grammatik qoidalarning ataylab buzilishi, kod almashinuvi, yoki semantik nomuvofiqlik – madaniy ifodaning bir shakli sifatida namoyon bo'ladi.

Tilshunoslikda til shunchaki aloqa vositasi emas, balki insonning dunyoqarashi va madaniy o'zligini belgilovchi asosiy omil sifatida qaralmoqda. M.M. Baxin va Yu.N. Karaulovning antropotsentrik yondashuvlari bu fikrni yanada mustahkamlab, tilni insonning "borliqdagi uyi" sifatida talqin etadi. Bilingval shaxs esa bu "uy"ni ikki yoki undan ortiq madaniyatlar kontekstida qayta qurishga majbur bo'ladi. Bu holat, ayniqsa, adabiy matnlarda ko'rinadi. Masalan, Samuel Beckett fransuz va ingliz tillarida bir vaqtning o'zida ijod qilgan holda, til tanlovining o'zi orqali identitetning mavhumligini, ayrim hollarda esa uning inqirozini namoyon qilgan. Nancy Huston romanlarida esa kodlarning almashishi va bir-birini to'ldirishi orqali madaniy ziddiyat emas, balki madaniyatlararo dialektika yuzaga chiqadi. Zamonaviy sotsiolingvistikada translingval shaxs tushunchasi paydo bo'lib, bu modelga ko'ra shaxs bir til bilan cheklanmaydi, balki turli tillar va madaniyatlar oralig'ida erkin harakat qiladi. Suresh Canagarajah tomonidan ilgari surilgan translingval amaliyotlar nazariyasi bilingval yozuvchilarning til tanlovi

ongli strategiya bo'lib, u orqali shaxs o'zining ko'p qatlamli identitetini aks ettirishga intiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, estetik buzilishlar faqatgina stilistik innovatsiya emas, balki madaniy va psixologik ichki jarayonlarning ifodasidir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bilingval nutq va matnlarda estetik buzilishlar yordamida madaniy identitet ijobiy va salbiy jihatlar bilan ifodalanadi. Bunday buzilishlar lingvopoetik vosita sifatida ishlaydi va shaxsning transmadaniy mavjudligini yoritadi. Ingliz tili global maqomga ega bo'lgan bir sharoitda, boshqa tillar bilan birgalikda qo'llanilishi til orqali madaniy tenglik, qarshilik yoki o'zlik izlanishining shakliga aylanadi. Bilingval matnlarda tilning buzilishi ko'pincha adabiy texnika sifatida ishlatiladi. Ammo bu buzilish oddiy grammatik xatolik emas, balki ongli ravishda kiritilgan estetik strategiya bo'lib, o'quvchini til va madaniyat chegaralari haqida o'ylashga undaydi. Masalan, Vladimir Nabokov ingliz va rus tillarida yozar ekan, u grammatik strukturalar bilan "o'ynaydi", tarjima imkonsiz bo'lgan o'ziga xos iboralarini ataylab kiritadi, bu orqali ikki madaniyat o'rtasidagi aloqa emas, balki uzilish ni ko'rsatadi.

Ko'p hollarda bilingval yozuvchilarning matnlarida tillarning silliq almashuvi emas, balki qisqa uzilishlar, grammatika yoki sintaksisdagi noaniqliklar, yoki bir tilning ichiga ikkinchisining kiritilishi orqali hosil bo'lgan disruptiv estetik shakllar uchraydi. Bu holat Pennycook (2010) tomonidan "tilni mahalliydastirish" (local practice) deb yuritiladi. Bunda global til – ingliz tili – lokal kontekstlarga moslashtiriladi, lekin bu moslashuv silliq emas, balki notekis va ziddiyatli bo'ladi. Aynan shu jarayon estetik buzilishlar sifatida namoyon bo'ladi.

Bilingval matnlardagi kod almashinuvi holatlari sodda aloqa vositasi sifatida emas, balki shaxsiy va madaniy pozitsiyani ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, Nancy Huston o'z romanlarida muayyan g'oyalarni ingliz tilida ifodalaydi, ammo hissiy nuqtalar yoki madaniy og'irlikka ega so'zlarni fransuz tilida qoldiradi. Bu orqali u ingliz tilining sovuqligi va fransuz tilining shaxsiy yaqinligini qarama-qarshi qo'yadi.

Beckett esa aksincha, tilning imkonsizligiga urg'u berib, matnlarda minimal til vositalaridan foydalanadi. Bu nafaqat stilistik qaror, balki til orqali anglash jarayonining murakkabligi va identitetning ongli yo'qolish holatini aks ettiradi. Ayniqsa "L'Innommable" asarida keltirilgan murakkab va tushunarsiz jumalar o'quvchini zo'raki o'qishga, tilning buzilgan kontekstini tushunishga majbur qiladi. Bu jarayonda o'quvchi ham identitetni "qayta topish" vazifasini bajarayotgandek bo'ladi.

Mediyadagi bilingval matnlar, ayniqsa vizual va video formatlarda, bunday estetik buzilishlarni yana bir darajaga olib chiqadi. Reklama, musiqiy videolar, seriallar, va ijtimoiy tarmoq postlarida kod almashinuvi ko'pincha moda sifatida namoyon bo'ladi. Biroq ba'zi hollarda bu kod almashinuvi madaniy qarshilik yoki ironik o'zlik ifodasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, koreys-amerikaliklar tomonidan yaratilgan mediya kontentlarida koreyscha iboralar inglizcha matnga kiritilib, o'z milliyatini tasdiqlash va shu bilan birga dominant madaniyatga kulgili javob qaytarish vositasi sifatida ishlatiladi. Bu holat "code-switching as resistance" (kod almashinuvi – qarshilik vositasi) sifatida ilmiy adabiyotda tilga olinadi.

Shuningdek, madaniyatlararo kommunikatsiyada estetik buzilishlar ba'zan noaniqliklar va tafsir imkoniyatlari yaratadi. O'quvchi yoki tomoshabin bilingval matnda qanday kontekstda qanday til ishlatilganini aniqlay olmaydi, bu esa ularni madaniy tafakkurga majbur qiladi. Ana shunda til nafaqat aloqa vositasi, balki madaniy tafsir sub'ektiga aylanadi.

Bu jarayonda "metakognitiv kod" tushunchasi paydo bo'ladi – ya'ni o'quvchi o'zining madaniy va lingvistik ongini anglaydi. Bunda estetika buzilmaydi, balki "yangidan quriladi". Aynan shunday yondashuvda estetik buzilishlar – normadan og'ishlar – o'quvchini fikrlashga, madaniyatlarni ko'ra olishga va ichki identitet mexanizmlarini anglashga undaydi.

Shunday qilib, estetik buzilishlar faqat lingvistik fenomen emas, balki ijtimoiy-madaniy va psixologik holatlarni ifodalashning zamonaviy usulidir. Bilingval ijodkorlar bu vositani ongli ravishda tanlab, uni shaxsiy tajriba, madaniy tarix, va til siyosatining o'ziga xos ifodasi sifatida ishlatadilar.

Tahlil qilingan matnlarda quyidagi asosiy xulosalar aniqlandi: Estetik buzilish vositasi bilingval matnlarda o'z-o'zini anglatuvchi (self-reflexive) strategiya sifatida ishlaydi. Misol uchun, Nancy Huston o'z romanlarida kodlarni ongli tarzda aralashtirib, madaniy uyg'unlik emas, balki ziddiyatni ta'kidlaydi. Kod almashinuvi lingvistik qulaylik uchun emas, balki madaniy pozitsiyani anglatish vositasi sifatida ishlatilmoqda. Bu jihat ayniqsa Samuel Beckettning "L'Innommable" asarida yaqqol ko'rinadi.

Bilingval ijodkorlar o'zlarining etnik va lingvistik identitetlarini faqat til orqali emas, balki estetik shakl orqali

ham ifoda etadilar. Shunday qilib, til tanlovi – bu faqat kommunikativ vosita emas, balki shaxsning madaniy pozitsiyasidir.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bilingval shaxslarning til tanlovi va estetik buzilish vositalari orqali amalga oshirilgan madaniy ifoda ularning identiteti uchun asosiy mezon hisoblanadi. Estetik buzilishlar, kod almashinuvi, va translingval uslublar madaniy identitetdagi ichki ziddiyatlarni ifodalashda samarali vositadir.

Takliflar: O'zbekiston adabiyotida ham ikki tili ijod namunalarini ko'paytirish orqali global lingvistik estetikaga qo'shilishga zamin yaratiladi; Translingval amaliyotlar bo'yicha milliy lingvistik tadqiqotlar kengaytirilishi lozim; Adabiy tanqidda bilingval va transmadaniy o'qish yondashuvlarini kiritish zarur.

Xulosa qilib aytganda, bilingval nutqdagi estetik buzilishlar shunchaki lingvistik hodisa emas, balki madaniy identitetni ifodalash, muhokama qilish va qayta shakllantirishga xizmat qiluvchi kuchli vositadir. Ushbu fenomenni o'rganish orqali biz nafaqat adabiy jarayonlarni, balki insonning madaniy va lingvistik o'zligini anglash mexanizmlarini ham chuqurroq tushunamiz.

ADABIYOTLAR

1. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press.
2. Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
3. Canagarajah, S. (2013). *Translingual Practice: Global Englishes and Cosmopolitan Relations*. Routledge.
4. Hutcheon, L. (1988). *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. Routledge.
5. Huston, N. (2002). *Losing North: Musings on Land, Tongue and Self*. McArthur & Company.
6. Beckett, S. (1953). *L'Innommable*. Paris: Editions de Minuit.
7. Nabokov, V. (1967). *Speak, Memory: An Autobiography Revisited*. Penguin.
8. Pennycook, A. (2010). *Language as a Local Practice*. Routledge.